

ներու կիսանդրիներն եւ յուշարձանները ան-
ցեալը կը կապեն ներկայի իրականութեան հետ:
Ու ամէն քայլիդ, դարձեալ քննարկելու ու ոլորուն ճամ-
բաներու աւագին վրայ երախաներ իրենց ան-
հունօրէն զուարթ եւ անմեղունակ ճիշդութիւնով, որոնց
դէմքին վրայ ահա կեանքը իր բոլոր երազներով,
իր բոլոր յոյսերով:

Քայլ մը եւս, եւ արդէն պարտէզէն դուրս
դժոխային քաղաքը, մթնոլորտն եւ ժխոր: Բար-
ձրաբերձ եւ մոայլ շէնքերու ստուերը հապճեպ
անցորդներուն վրայ, կառքերու եւ ինքնաշարժ-
ներու անհատնում սոյլն ու աղմուկը, այրող
քարիւղին գինովցնող բուրմունքը եւ մերթ ընդ
մերթ սուր ճռնչը անկիւնադարձի ոստիկանի
սուլիչին՝ որ կը ջանայ ներդաշնակել տարտա-
րոսի այս անգիտակից շարժումը:

Ետեւը Monceau ի պարտէզին զարնանային
առինքնող կանաչութիւնը, առջեւ՝ խուճուճ
քաղաքը իր բովանդակ այլանդակութեամբ:

Այսպէս է Բարիկը:

Յ. ՏՈՊԱՆՅԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԲԵՐ

ԽԱՂԲԱԿԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊՈՇԵԱՆՔ
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՉ

Պատմա-հնագիտական ուսումնասիրութիւն. մասն Ա.
120 ցինկատիպ պատկերներով, էջ 304

Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեան

Վաղարշապատ 1928, Պետհրատի առաջին տպարան:
Գին՝ 5 ու. - տուր 2,50

Հեղինակին անունը միայն կը բաւէ այս աշ-
խատութիւնն ամէնուն յանձնարարելու համար:
Գարեգին Ա. այժմ նոր հախիճեանի առաջնորդ,
հայ հնագիտական ուսումնասիրութեանց նուիր-
ուած կարողագոյն ոյժն է, իր անսպառ ծանո-
թութիւններով զորս ունի հայ գեղարուեստի
պատմութեան բոլոր ճիւղերուն վրայօք:

Գրեթէ շաբաթ մը իր հիւրն եւ սենեակիցն
եղայ էջմիածնի մէջ 1931 ի ամառը, երբ վանքին
ձեռագրատան մէջ ուսումնասիրութիւններ կ'ը-
նէի. եւ այդ առթիւ տեսայ այդ պատկառելի
գիտնական ծերունին, որ թէեւ առողջութեան
խնամքի կարօտ, սակայն ինք բոլորանուէր թա-
ղուած էր իր աշխատութեանց մէջ, որոնցմէ ու-

մանք իսկապէս հոյակապ են եւ ընդարձակածա-
ւալ. եւ Հայաստանի կառավարութեան խոստումը
զանոնք հրատարակելու՝ նոր ուժ տուած է Սրբա-
զանին, եւ նա կը պատրաստէ հայ մշակոյթին
գեղարուեստի եւ մատենագրութեան համար ու-
սումնասիրութիւններ որոնց արժէքը ամէն գնա-
հատութեան վեր է:

Հայաստանի կառավարութիւնը օժանդակ է
այդ աքնաջան ուսումնասիրին որ ոչ յոգնիլ եւ
ոչ վհատիլ գիտէ հայ մշակոյթի պատմութեան
այդ կոյս հարստութեան մէջ՝ որուն սպառումը
անհատական կարողութեան շատ վեր է: Բայց
անհատական հնարաւոր ըրած, դիւրացնելով հե-
տազաններուն աշխատութեան ծանրութիւնը: Հա-
զարաւոր ձեռագիրներ՝ ի Հայաստան կամ ար-
տասահման՝ ուսումնասիրուած են իր կողմէ:
Հազարաւոր լուսանկարներ պատրաստուած են
իր կողմէ կամ իր ցուցմունքներուն վրայ: Ան-
թիւ նոր աղբիւրներ յայտնուած են, ծանօթա-
ցուած, եւ օգտագործուած:

Հսկայ ուսումնասիրութիւններ կան պատրաստ
հրատարակութեան, որոնց համար սակայն Հա-
յաստանի կառավարութեան գնահատելի բայց
համեստ միջոցներէն զատ արտասահմանին ալ
կարելոր է, որպէս զի լաւագոյն տպագրութիւն
մ'ըլլայ, ինչպէս կը պահանջէ նիւթը, պատկե-
րագարդ հանգամանքը, որոնցմէ նոյն իսկ գու-
նաւորներ հանուելու են ոմանք:

Եթէ ազգային կեանքէն շատ բան պիտի մնայ
բաց ի մշակոյթէն, հարկ է ամէն զոհողութիւն
ընել փրկելու համար Գարեգին Ա. ի գործերը:

Խօսելով ի մասնաւորի Գարեգին Ա. ի այս
աշխատութեան մասին, ան պատկերացումն է
Պառչեան տան կեանքին, անոր Հայ մշակոյթին
տուած օժանդակութեան: Ուսումնասիրութիւնը
կատարուած է հմտօրէն, շրջահայեաց կերպով
իրապէս հնագիտական պատմական հրաշակներ
մըն է: Թէեւ կատարեալ ուսումնասիրութիւն մը,
սակայն դեռ անհատնում հում նիւթ կը տրուի
Հայ մշակոյթը ուսումնասիրողին: Աւելի պատ-
կառարուած է ան. առիկա անխուսափելի
քանի որ հեղինակն ստիպուած է նախ նիւթերը
ներկայացնել մեր հասարակութեան որ շատ քիչ
բան գիտէ Հայ հողին վրայ գոյութիւն ունեցող
նիւթերուն մասին, ոչ միայն արուեստի ալ
պատմութեան տեսակէտով: Ամէն անգամ
այսպէս հատոր մը կու գայ հին հայուն փառքը
պատմել, անոր մշակոյթը պատկերացնել՝ արդի

հայը կարծես օտար, իրեն անծանօթ նիւթ մը
կը կարդայ քունէն նոր արթնցողի մը անհաս-
տատ թափառումով՝ տգիտութեան քունէն:

Որպէս դիտողութիւն պիտի ըսենք որ թերի
մէ հոն նկարներու ըս-
տորեւ անուանումներուն
թուականը չնշանակուիլը:
Հազարագլխօրէն այս 120
նկարներուն մէջ կարելի է
հանդիպիլ թուականին եւ
կամ մօտաւոր դարաշրջ-
անին յիշատակութեան,
ինչ որ կարելոր է ու-
սումնասիրողին համար,
զրեթէ կենսական: Այժմ
ընթերցող ուսումնասիրո-
ղը ստիպուած է պատկերի
մը որ ժամանակի գործ
ըլլալուն համար մօտաւոր
էջերուն մէջ պրպտել եւ
գտնել: Օր. պատկեր 70
նշանակուած է կոպտական
հատակտոր Թ-Ժ դարու?,
մինչ պատկեր թիւ 68 եւ
69 որ նոյն կորճառիւծը (սփինքս) կը ներկա-
յացնեն՝ թուական չունին: Անտարակոյս ասիկա
պակաս մ'է որ կարելի է վրիպակ նկատել, թէեւ
փափաքելի է որ նմանօրինակ աշխատութեանց
մէջ այս կէտը նկատի առնուի:

Ներկայ հատորը երախտագիտական եւ եղբայ-
րական յիշատակ է հաւատարմ եւ կարապետ եպիս-
կոպոսներուն, ինչպէս նաեւ Անտոն վարդապետ
Վարդապետեանցի:

Յուսանք ուսումնասիրութեան եւ Գ հատոր-
ներն ալ շուտով լոյս կը տեսնեն, որոնք պատ-
րաստ են, եւ տպագրութեան կը կարօտին: Հե-
ղինակը ինծի ցոյց տուաւ անոնց բնագիրները
որոնք իրապէս մեր մատենագրութեան եւ կրթա-
կան պատմութեան համար կարելոր եւ կենսական
աշխատութիւններ են:

Աւարտելէ առաջ անդրադառնանք դարձեալ
հին ցաւի մը: Այս հատորէն միայն քանի մը
օրինակ գոյութիւն ունի արտասահմանի մէջ:
Անգլիկները պատճառով մը այս կարելոր աշխա-
տութիւնը, որմէ 500 օրինակ հրատարակուած
է, ծրարուած կը մնայ Գարեգին Սրբազանի խու-
ցին մէջ. իրապէս ինքն ալ չի գիտեր ինչ ընելը,
վստահելի արուեստից սիրահար, Հայ մշակոյ-
թով զբաղող մարմին մը կը պակսի որ արտա-
սահմանի մէջ այդպիսի դիւրութիւններ ընծայէ

այդ հատորներուն վաճառման եւ տարածման
համար:

Հոս իմ խորին շնորհակալութիւններս պիտի
յայտնեմ ամենասիրելի գիտնական Սրբազանին
որ իր այդ թանկագին երկէն հաճեցաւ
օրինակ մը ինձ նուիրել, ինչպէս նաեւ
իր կենդանագիրը որ հոս կը հրատա-
րակենք:

Յ. ՔՐԻՍՏԵԱՆ

ԳԵՐԵՉՄԱՆԱՏՈՒՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ Կ. ՊՈԼՍՈՑ
Աղանդի մը նախկին եւ արդի գերեզմանատան
վարդերուն վրայ.
Շիրիմիւր, դամբարաններու
յիշատակագրութիւնները.
Հ. Յակոբ Ե. Վ. Քօսեան
Միւթ. Ուսման
Վիեննա, Միւթ. տպ. 1931, էջ 272

Գարեգին Ա. Յովսէփեան

Վերջին տարիներուս, ինչպէս լաւ
պիտի յիշեն մեր ընթերցողները, մեր
ազնիւ բարեկամներէն՝ Հասէր (Գ.
Մանուկեան), նախկին սան Մ. Ռափ.

վարժարանի, «Բազմավէպ»ին մէջ տուաւ երկու
շարք յօդուածներ. մին «Հայ գրականութիւնը
տապանաքարերու վրայ ԺԳ-ԺԹ դար, Կ. Պո-
լիս» (1928-29), միւսը «Անհետացած հայերէն
լիս» (1929-31). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
1931). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
յիշատակագրական հաւաքածոյ եւ թէ՛ որպէս
աղբիւր եւ նախախիթ հայ ժողովրդական գրա-
կանութեան ուսումնասիրութեան, իսկապէս հե-
տաքերական են եւ արժէքաւոր:

Եւ ահա նմանօրինակ աշխատութիւն մը՝ զոր
համետ հատորի մը մէջ մեզի կ'ընծայէ Գեր.
Քօսեան Ե. Վ.:

Գուցէ հանրութեան մեծամասնութեան նկա-
տողութենէն վրիպին նախորդներն, ինչպէս եւ
ներկայս, բայց ով որ մեր ցեղին հոգին ու
քաղաքակրթութիւնը կ'ուզէ ուսումնասիրել, մե-
ծապէս հետաքրքրական կը գտնէ:

Եւ մանաւանդ ինչքան շինիչ են արցուն-
քով սրբագործուած եւ խոնկով օծուած այդ
պաղ քարերուն վրայ գրուած տողերը, որոնց
ողբին եւ հեծեծանքին մէջ կը թրթռայ հայկական
քնարի յոյսի եւ յարութեան հաւատքը, ցաւին
մէջ համակամ, արի եւ բարեգործ:

Գործը, ինչպէս հեղինակն ալ համեստօրէն
կը ծանուցանէ «Յառաջաբանին մէջ, պարզ հա-

աքաճոյ մէջ, ազնիւ դիտումով փրկելու զանոնք ժամանակին աւերիչ հարուածներէն և յարգելու ննջեցեալներու յիշատակը:

Բայց իր պատմական ու գրական արժէքներուն համար՝ պարզ հաւաքածոյի հանգամանքէն անդին կ'անցնի և զմեզ կրկնապէս երախտապարտ կ'ընէ հեղինակին:

Ան, յետ «ընդհանուր ակնարկ»ի մը, կը սկսի նկարագրին և հաւաքածոն «կաթ». Հայոց նախկին գերեզմանավայրեր»էն, ինչպէս Բանկալիի Ազգային գերեզմանատունէն եւն. յետոյ Շիշլիի արդի ընդարձակ գերեզմանատունը՝ իր մատուռով, իր սրբանուն ճամբաներով, ընդհանուր և մասնաւոր թաղերով, բաժանումներով՝ քաղաքակիցներու, վիճակակիցներու (քահանայ, մայրապետ). հուսկ Կ. Պոլսի հայ կաթ. զանազան եկեղեցիներու մահարձաններու յիշատակագրութիւններով:

Քննադատելու համար չէ, սակայն հարկ է ըսել որ այդ հազարումէկ տապանաքիւնները կ'արժէ որ ուսումնասիրուէին, կամ գէթ համառօտ մեկնութիւններով և ծանօթութիւններով բացատրուէին պատմական և այլ ակնարկութիւնները որ հոն կ'ըլլուն. և որոնց մասին անշուշտ ապրող սերունդը աւանդական գիտութիւն մը ունի դեռ՝ որ վաղը կը կորսուի դժբախտաբար:

Օրինակի համար մեր Մխիթ. Ուխտէն Հ. Յակոբոս Չամչեանի (պատմահօր եղբայր) տապանագիրը (Բանկալիի Ազգ. գերեզմանատուն. էջ 44, թիւ 55) սա պատմական տողերն ալ ունի.

«... Սա հեղինակ օրագրութեան Ազգիս մերոյ Անքանագեան Քաջ Հափաբեր երկնից շարժման Տօմարագետ ըստոյիկեան...»

և ստուգիւ Հ. Յ. Չ. եղած է հիմնադիր և առաջին հրատարակիչ մեր ազգին մէջ մեր տը պարանէն 175 տարի անդադար լոյս տեսնող Օրացոյցին. քսան տարի ինք աշխատասիրած է (1757-1777) զայն:

Ճշգումի կը կարօտի հոն նաեւ իր ծննդեան թուականը որ դրուած չէ. վասն զի գրուած «Ութսուներեք ամ լիութեան» եթէ հանենք մահուան թուականէն, 1805-83 = 1722, մինչդեռ վանքիս արձանագրութեանց մէջ է 1724 Մարտ 24: (Այս մասին տես նաեւ յօդուածը և «Մեղու» թ. 7, 8. Կ. Պոլիս, 1927): Հ. Թովմաս Պուչախճիւի հետ կը պակսի նաեւ Հ. Յարութիւն Մաղաքեանի (էջ 43, թիւ 54) ծնընդարձակը, որ է 1739: Իսկ մահուան թուականը 1797, Սեպտ. 28ին է մեր արձանագրութիւնը, մինչ Հ. Քօսեանի և Հ. Եփրեմ վ. ի քով Սեպտ. 17 է: Եւ այս հաշուին համեմատ՝ նա տապանագրին նշանակած 60 տարեկանին չի հասնիր:

Նոյն ոճով Կոմիտաս Փէշիկեանի (ստորագրութիւնը ազգական) (Շիշլի) (էջ 114, թիւ 8) ծնընդեան թուական դրուած է 1851 (վիս. 1916), մինչ ծննդագրի օրինակին և արձանագրութիւնը Մուրատեան վարժարանի դիւանին մէջ կը դնէ 1849 Նոյ. 26, որ աւելի իրական է, այնպէս որ արդէն 1861ին ան փարիզ է, Մուրատեան վարժարանի աշակերտ:

Այլուր ակնարկ կայ ժանտախտի, ինչպէս Բանկալիի գերեզմ. թիւ 6, (էջ 17):

Ասոնք որպէս օրինակ: Հատիկ հատիկ, գուրգուրանքով դիտելով մէջ մի տապանագիր, կը հանդիպիմ հոն հին օրերու ազնուական գերդաստաններու որոնց անունն և գործը այնքան մեծ է և այնքան ծանօթ. Ալաիբերտիներ (71-2, 80), Կէօշեաններ (73), Մ. Պէշիքթաշլեան (188), Հէքիմեան (74-5), Մ. Փորթուզալ փաշա Նախարար կայսերական գանձուն, Երամ էֆ., Ագարեաններ, Սազըզեաններ (Յովհ. փաշա), Թ. Թերզեան, եւն. եւն.:

Ու չի բաւեր երկրաւոր պահպանութիւնը և ահա հարիւրաւոր շէրիմներու տակ հայրենի հեռաւոր քաղաքներու և աւաններու անուններ, ամէնէն բազմաթիւ Բրգնիքցիներն են (153-183) որոնք պարծանքով կը յիշեն իրենց իշխանական զարմի անունը «Բնիկ Սեբաստիոյ Բագրատունիցիք» (Տէր Աստուածատուրեաններ) (176-177, թ. 71, 74). և մինչեւ անգամ հեռաւոր Կովկասէն Ալաստանցիներ, հին կարնեցիներ (էջ 144, 147, 148). ո՞րքան մեղամաղձ զգացում մը կու գայ համակել հոգին, մեր ցեղի տխուր ճակատագրէն, հանդիպիլ ամէն աստղի տակ թափուկոտ ու մոլորական ազգակիցներու և սիրելիներու:

Պահ մը պիտի ուզէի կանգ առնել և վերլուծել լաւագոյնները այն տապանագիրներէն, որոնք դասական շունչ և կեցուածք ունին, եւ տիրանոյշ քնարի սրտայայտ թրթռացումներ, այդպիսիներէն են՝ և աւելի վսեմ և աւելի իմաստալից՝ մեր յիշեալ երեք Մխիթ. Հարց տալ:

1. Յիշեալ «Մեղու»ի մէջ Պուչախճեան տպուած է և Հ. Եփրեմ վ. կը սրբազրէ զայն՝ Պուչախճեանի ինչպէս ունի և Հ. Քօսեան. սակայն մեր վանքի արձանագրութեանց մէջ է պարզապէս Հ. Թովմաս Պուչախճի.

պանագիրները (էջ 43-4, թիւ 53, 54, 55), բնական է գրաբար (1793-1805ի շրջանին), որոնք արդէն ծանօթ են և կրկին հրատարակուած:

Կը բաւականանամ նմոյշներ մը քաղել որպէս ճաշակ ժողովրդական բանաստեղծութեան: (էջ 111-112, թիւ 1)

(Շիրիմ տոհմի Մագաստարեան)

Աստ համգչի

Ի գրկաց սիրոյ

Տարածամու թուցեալ

Նդիսարէթ դուստր Աղա Միքայէլի

Ծնեալ ի Պաղտատ...

Մի՛ տրտմիր, ըզքեզ այդ պաղ քարին տակ Ո՛վ սրտիս հատոր, չեմ թողուր միմակ. Մատաղ ծաղիկներ ցանցի չորս դիդ, Պատկեր վաղ հոծեալ ծաղիկ հասակիդ. հոս որբիկ մամկո(ւ)նքդ և ես ծնրադիր Որբեմք պիտի զքեզ ի քումդ ամյարիւր. (1863-1891)

(էջ 125, թ. 22)

(Պօղոս Արսլանկիւլ Գաղատացի)

Յիշէ՛ ով անցորդ, հայր մը համգչի աստ Միմէ հոգին թուչի լուսոյն յԱռագաստ. Որդեք կանգնեցիմ ի սուգ զայս կոթող. Իրենց հօր հոգւոյն՝ լուակեաց աղօթող. Վշտահար որդւոց լեր և դու կցորդ. Աստուած ողորմի՛ ըսէ՛, ո՛վ անցորդ. (1847-1905)

(էջ 125-6, թ. 24)

(Շիրիմ Ս. Թօփալեան տոհմին ի Բրգնիք)

Շիրմիդ վրայ սըզակիր

Ուր հէգ լեւոն թօփալեան

Այնքան յոյսեր թաղեցիր

Քեզ սիրողներ արդ կու լան,

Կուսածաղիկ սրբասուն

Հազիւ փթթած թողմեցար

Չոհ երթալով ցաւերում

Որոմք բուծել սորվեցար.

Կը լսեմ վրադ մի զեփիւռ

Լեւոն որդեակ ամըմամ

Մեր հառաչանք եմ և համբոյր

Որ փըմտունք քու գերեզման.

(1882-1904)

(էջ 129, թ. 72)

Հ. Բառնաբաս Կ. Վ. Սամանճեան (վիս. ամաց 54. 1904)

Ամսալով, փրկիչդ իմ, պատուիրամիդ Ըզպանդիստութիւնս յայս ցաւոց հովիտ

Չօմեցի համակ կարեկիր խնամոց
Հացազուրկ տմամկիմ, ամտերումջ որբոց
Մոլորեալ մամկանց ցուցի զուարթ քո լոյս
Նդի մերձ մահճաց հիւանդիմ ըզլոյս.
Դու լսեցո՛ւ այժմիկ յունկն ծառայիդ
Նկ յօթեալս իմ համգիր խոմջ հոգիդ.

(էջ 177, թ. 72)

Ես Միքայէլ Վարդանեան

Բողոք ըլլայ ի Բրգնիք

Աստ ծաղկընկեց կամ մմամ

Դետակն յիմ բուն հայրենիք.

Ծաղիկ հեշտաբոյր հեզիկ և համբոյր
Թռեալ յերկին գերթ սրաթէւ հրեշտակ
Էր որդեգիր հլու սիրեալ ամենէն
Ջիմք յաւէտ լամ որբ զտապանս կանգնէմ.

Տէր-աստուածատուրեան

Սեբաստիա Բագրատունիքցի

Ո՛հ անգուլթ սուր առոյգ կեանաց
տալով զրաւ

Նոան ծաղիկ կարկըտահար

Թա(ր)շամեցաւ

Եօթասնամեան դեռաբողոք

սեւ հող մտաւ

Ծնողքմ ի սուգ, իմքմ ամենողով
յերկնք թռաւ

(1866)

(էջ 208, թիւ 7)

(Մարիամ Գաֆաֆեան. 1830-1909)

Ամէն զարում իւր վարդերէն

Թէ շնորհէ մեզ մի փմջիկ

Պիտի փութամք գալ զարդարիլ

Քու շիրմիդ սգալընիկ.

(էջ 238, թ. 4)

Գերդաստան Յակոբայ Յրէնկեան

Գազամ մահու եկեր զՅովսէփ

Յովսէփ որդի Յակոբայ

Տացէ մմա Տէր լինիլ իշխան

Յերկմաւորն Եփալտոսի

(1869-1891)

Դեռ կարելի էր նման սիրուն մահերգներ գնել հոս. վերջինը անմահ Պէշիքթաշլեանինը թող ըլլայ, հոգ չէ թէ արդէն ծանօթ, արժանի շնորհալի և պաշտելի այդ հոգւոյն, յօրինուած նոյնքան և աւելի հոգեշունչ բանաստեղծ հանճարէ մը, իր իսկ վարժապետէն՝ Գերպ. Եղուարդ Հիւրմիզէ.

(էջ 188)

Աստ զէշիկթաշլեան հանգչի Մկրտիչ,
 Ամուսն ամամիտի յամծուկս յայս ի կիծ
 Միրելի ազգին, և ազգին ի սէր
 Եղեալն ամծմատուր բոլորամուէր.
 Միրտ ազնւագուծ և համեար վրսեմ
 Գեղապարելով ի մմա ի ծագ ծնմ.
 Ի մամուկ տիոց խոհեմ և ըզգոմ.
 Բաղաքավարեալ ի բարս և կըրօմ.
 Բերթող հոգեշարժ ի թատր և ի քմար,
 Ամբիծ յերկոսին դաշմակեալ ըզլար.
 Բառասմամբի ելիք ըզկեցաղ
 Համազգեաց բմալից ի սուգ և աւաղ,
 Նոցին շնորհապարտ սէր եւ վարկ ամկեղծ,
 Կանգնէ զայս մըմա յիշատակ ամեղծ¹.

Այս երկրորդ մասը Գ. Օտեանի հոգիէն է
 բխած, հոգի այնքան պաշտումով և սիրով փա-
 րած Պէշիկթաշլեանի.

Յրոտասարսուռ մանախալատ ի վիմէդ
 Թող շող արփի ցոլայ սփռի յըմբհամուրս.
 Ալիւմ հոգեղոյ, ծածման հասեալ յարփեմույն
 Յար ցոլացիկ ի թրթռակամ դերզս աղու.
 Բնարաց ի քմարս իւր զմշոյլ յալեաց յալիս
 Աւանդեցէ ապագայից զանուն քո.
 Պէշիկթաշլեան, այս քո բաժին յետ մահուդ
 եւ այս քաղցումը խառնեալ յարուսը մըտերմիդ.
 (Ծմ. 1829. վիմ. 1868)

Բախտաւոր ենք որ այս երկու գեղեցիկ տա-
 ղերուն հեղինակները ծանօթ են, թէեւ Հ. Բո-
 սեան ոչինչ նշանակած է հոս ալ: Եւ սակայն
 շատ կարեւոր էր այս պարագան՝ ամէն տեսա-
 կէտով. և դժուար էր ընտանեկան պարագա-
 ներէն տեղեկանալ շատերուն:

Հ. ԵՂԻԱ ՓԵՋԻԿԵԱՆ

1. Տապանին վրայ դրոշմաւոր, այս և յաջորդ
 բերթումը ինչպէս մէջ կը բերէ Հ. Բոսեան՝ բոլորու-
 վին աղաւաղ են և սխալաշատ. մենք ուղղեցինք ըստ
 բնագիրներուն:

«Le Foyer» Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Երբ «Բաղաւալեպ»-ի այս վերջին պրակը մամուլին
 յանձնած էինք, ստացանք «Le Foyer»-ի Ալբերտ Թիւր,
 ուր յարգելի խմբագրութիւնը փոխանակ համեստօրէն
 և շնորհակալութեամբ ընդունելու մեր կատարած սրբ-
 բազմութիւնը իր մէկ միամիտ սխալանքին, որով և
 վերցնեցին իրենց արգարացուցումը «Աշտիշատ»-ի
 մասին, անխոհեմութեամբ ձեռնոց կը նետէ, և անգի-
 տակցօրէն՝ «սխալը յանցանքէն մեծ» — ԱՆԲԱՐԵ-
 թԻՂՃ Կ'անուանէ մեզ:

Կը խոստանանք, իր փափաքին համեմատ յաջորդով
 մատնանելու իր կրկնակի սայլաբանքը. և փոխանակ
 պահանջի վերաբերելու ինչպէս «Le Foyer»-էն Գիւշ
 ՄԵՂԻՍԻՍԻՍԻՍ, ԳԻՍՏ ՄՍԻ, ՓԱՓԱԿԱՆ ԿԱՏՈՒԹԻՒՆ:

Հ. Ե. Փ

ՅԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԱԻԱՆԴԱԻԳ... ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Իտալական «Corriere della Sera», հե-
 րու, Գեկտ. 2ին, որպէս պաղեստինեան
 արձագանգ՝ հետեւեալը կը պատմէր.

«Գալիլեոյ ծովուն շուրջը պտտող ա-
 ւանդաւազներէն հատ մը կայ որ Տիբե-
 րիադի անուան կը կցուի:

Տեղւոյն ժողովրդական աւանդութեան
 մը համեմատ հայ մը ուզեր է օգտուիլ
 անկէ՝ խաբեայ խաղ մը խաղալու քա-
 ղաքին հրեայ Բարունակեալին: Ահա այդ
 կէս սրբապիղծ ծաղրանքի պատմութեամբը:

Հրեայ շրջանակներուն մէջ տեղական
 համբաւեալ հին դաւանութեան մը համե-
 մատ՝ ընտրեալ ժողովրդէն սպասուած
 Մեսիան յանկարծակի օր մը պիտի ծա-
 գէր լծի ալիքներէն:

Քրիստոնեայ երիտասարդ մը օգտուե-
 ցաւ այս աւանդութենէն ձեռքը խնդրելու
 համար Տիբերիադի կրօնապետին՝ որ նոյն
 խնդրին համար արհամարհանքով մերժած
 էր երիտասարդը որպէս «անհաւատ շուն»:

Այն ատեն հնարք մը խորհեցաւ: Մութ
 զիշեր մը, ուրուականի պէս պարուրուած
 վերարկուի մը մէջ, նաւակով մը մօտե-
 ցաւ քաղաքին՝ զոյգ մը վառ մօմերով:
 Երբ պահապանները տեսան, ան հետեւե-
 ալ աղաղակեց աւետելով Մեսիային գալուս-
 տը: Բարունակեալն արթնցուցին, հրեայք
 համատարած յուզում մ'ունեցան:

Խնդրեցին որ ինքզինքն որոշ բացատրէ,
 տեսիլքը յարեց. «Աստուծոյ կամքն է որ
 Յովսէփ ամուսնանայ Հռաքելի հետ: Տարի
 մը վերջ անոնցմէ պիտի ծնի խոստացուած
 Մեսիան»: Ոչ ոք կասկածեցաւ հայուն
 խաչագոյութեան: Ամուսնութիւնը կատար-
 ուեցաւ արտակարգ շուքով: Բայց

ամիս վերջ քրիստոնեայ ամուսինն ան-
 յայտացաւ... բարեբախտաբար, որովհե-
 տեւ Հռաքել, քիչ վերջը, փոխանակ աղբիւ-
 կալուած Մեսիային՝ աղբակ մը ծնաւ:

Կ. Պոլիս եւ այլուր ալ ծանօթ է այս
 աւանդութիւնը Իսկիճի Գառապար անունով
 եւ տարբեր մանրամասնութիւններով: Այս
 տարակոյս հայկական ծագում ունի այս
 վէպը, ուր, հայր ծաղրանքի կ'ենթարկէ
 հրեան՝ նշանաւոր իր վաշխառութեամբ եւ
 որուն համար իսկ ատելի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԱՐԲԱՅԱԶՈՒՆՆԵՐՆ

ԵՒ

ՍԱԽՈՅԻՈՅ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

ՍՊՐԻԼ 22, երեկոյեան ժամը 5 էր. կղզեկիս տաճարին զանգակը իր աղօթաւոր
 շողանքն էր արձկեր... ու երբ վանական և աշակերտ լոին սրահներէն եկեղեցի
 կ'երթային երեկոյեան ժամերգութեան, լուր տրուեցաւ թէ Պօրիս Թագաւորը իր ըն-
 տանեօք վանք եկած էր:

Ուխտիս Ընդհ. Աթոռակալը, Հ. Գ. Վ. Նահապետեան (ի բացակայութեան
 Ընդհ. Արքային) և խումբ մը հայրեր փութացին վանքին դուռը, և յարգանքով
 ողջունեցին Ն. Ա. Բ. Պօրիս Թագաւորը, իր շնորհափայլ տիկինը Յոհաննա Թա-
 գուհին, Կիւրեղ արքայեղբայրը, Եւդոքիա և Նատէժտա իշխանուհիները՝ Թագաւորին
 Բոյրերը, և իտալիոյ Թագաւորին փոքրագոյն դուստրը՝ իշխանուհի Մարիա որ երկու
 շաաղիւր տիկիններու հետ եկած էր քնոյրին և քրոջ ընկերելու:

Չափազանց պարզ էր անոնց տարազը, ոչ մէկ նշան արքայական և իշխանա-
 կան շուքի, ինչպէս պարզ ու շնորհալի անոնց խօսքն ու շարժումը:

Առաջնորդուեցան եկեղեցի ուր կրօնական խորին բարեպաշտութեան ցոյցէն վերջ,
 զմայլանքով դիտեցին Սաւոյիոյ տան Թագուհիներու, Մարգարիտայի և Հեղինէի, Թան-
 կագին նուէրները՝ զորս ուրախութեամբ իրեններուն կը ցուցնէր Յոհաննա Թագու-
 հին. ժամագիրք, շարական հետաքրքրութեամբ դիտեցին ստանալով հակիրճ ծանօ-
 թութիւններ հայ եկեղեցւոյ, հայ ծէսի, հայ երգի մասին. մեծապէս գնահատեցին
 ոսկեհիւս, ոսկեման ասեղնագործ շուրջաններ, Աւետարանի և ոկոյ լաթեր և Թան-
 կագին դիպակներ և սարկաւազի շապիկներ, Արեւելքի մեր հայ արուեստին անզու-
 գական նմոշներ 1750 — 1850 ի շրջանէն:

Եկեղեցիէն անցանք ճաշարան և անկից ալ Թանգարան՝ ուր շատ գնահատեցին
 Այվազովսկիի նկարները, և հետաքրքրութեամբ դիտեցին Լեւոն վերջինի սուրը,
 Լորտ Պայրենի յիշատակները, Կուտինահայութեան արուեստի քանի մը Թանկարժէք
 նմոշներ, յետոյ իբր անմոռաց յիշատակ իրենց այցելութեան՝ հաճեցան արձանա-
 զրել կարգաւ իրենց վեհափառ անունները: Այդ պահուն էր որ մտերիմ և զուարթ
 խօսակցութեան մէջ Չար Պօրիս յիշեց «2 — 3 տարի առաջ բոլորովին անծանօթ Ս.
 Ղազար այցելեցի և հասարակաց անուններու հետ խառնեցի իմա ալ, խորհրդաւոր և
 քիչ ճանաչելի ձեւով, ուսկից առաջնորդ հայրը (հանգուցեալ Հ. Դանիէլ Վ. Ստե-
 փանեան, որուն մահուան լուրը մեծ ցաւ հղաւ Թագաւորին) կուհեց ծածուկ անձ-
 նաւորութիւնս և շոգենաւ մտած ատենս ըսաւ. — Բաւիկ մէջը բաւ կայ »:

Չար Պօրիս՝ ընդգծեալ բացատրութիւն պատճառեց, ինչպէս նաեւ երբեմն
 արտասանեց՝ որ մեզի զարմանք ու զուարճութիւն պատճառեց, ինչպէս նաեւ երբեմն
 թուրքերէն բացատրութիւնները:

Գրչագրաց մատենադարանին մէջ ուսումնասէրի հետաքրքրութեամբ և զմայլան-
 քով դիտեցին հայկական մանրանկարչութեան հնագոյն նմոշներ Մլեքի (Ժ զար),